

Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi

ARKEOLOJİ - RÖLÖVE - RESTORASYON
EPİGRAFI-ANTROPOLOJİ-MÜZİK-TİYATRO
TEOLOJİ - FOLKLOR

Sayı : 14

Yıl : 1997-1998

İstanbul 1998

Sahibi ve Yazı

İşleri Müdürü

: Enis KARAKAYA

Teknik Müdür

: Tolunay TİMUÇİN

Koordinatör

: Haluk KARGI

Haber Sorumlusu

: Haluk ÇETİNKAYA

Yayın Kurulu

: Dr. Şebnem AKALIN

Dr. Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

Dr. Üzlifat ÖZGÜMÜŞ

Yavuz TİRYAKİ (M.A.)

Danışmanlar

: Prof. Dr. Semavi EYİCE

Prof. Dr. Ara ALTUN

Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM

Prof. Dr. M. Baha TANMAN

Doç. Dr. Hüsamettin AKSU

Dizgi-Mizampaj

: Metin KARAKAYA 281 64 31

Film

: CMYK Grafik 212 99 80

İRTİBAT

: Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

İstanbul Üniversitesi Edebiyat

Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi

Bölümü PTT Fen 34459

Beyazıt/İstanbul

Tel / Fax

: 0 212 517 03 88 Tolunay TİMUÇİN

Yardımlarından dolayı Uzman Fotoğrafçı Ahmet AKMAN'a, dergimizin bilgisayar sistemine katkılarından dolayı sayın Sevgi ATABEY'e ve film çıkışlarımıza sponsor olan CMYK Grafik Şirketi sahibi Hakan BERBER'e teşekkür ederiz.

Dergide yayınlanan makalelerin sorumlulukları yazırına aittir. Kaynak gösterilmek kaydı ile yararlanılabilir.

Kapak : Peribleptos Manastırı (Sulu Manastır)
alt yapısının güney duvarı.

İÇİNDEKİLER

- * Friedrich Barbarossa'nın Üçüncü Haçlı Seferi ve Konya Savaşı ile Sibilika Kalesi
Prof.Dr. Semavi EYİCE 2-15
- * Refik Komut Seranderindeki Mimari Süsleme
Suat İskender 16-17
- * İmar Faaliyetlerine Kurban Giden Bir Sinan Yapıtı: Beşiktaş Sinan Paşa Hamamı
Enis KARAKAYA (M.A.) 18-2
- * Peribleptos Manastırı (Sulu Manastır)
Dr. Ferudun ÖZGÜMÜŞ 21-3
- * Boğaziçi'nin Yitirdiği Tarihi Eserlerden:
Hasib Paşa Yalısı
Haluk KARGI (M.A.) 33-3
- * Kuyucu Murad Paşa Külliyesi
Dr. Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU 37-4
- * Sürmeli Çukurunda Yapılan Bir Yüzey Araştırmasına Ait Notlar
Enis KARAKAYA (M.A.) 44-5
- * İstanbul'dan Arkeolojik İki Haber
Haluk ÇETİNKAYA (M.A.) 51-5
- * İznik'te Bulunan Duvarları
Resimli Bir Mezar Odası
Enis KARAKAYA (M.A.) 55-5
- * Halep Ulucamii Risâlesi
Doç. Dr. Hüsamettin AKSU 59-6
- * Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi ve Bu Türbeye Ait İki Çini Pano Hakkında
İsmail ORMAN 64-6
- * Burgazadası Metamorphosis Manastırı
Hatice ÖZYURT ÖZCAN (M.A.) 69-7
- * Traklar ve Vize
Yard. Doç. Dr. A. Engin BEKSAC 74-7
- * Ayvalık-Cunda Adası'ndan Arkeolojik Notlar
Gökhan İĞDIR 78-7

BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ ve BU TÜRBEEYE AİT İKİ ÇİNİ PANO HAKKINDA

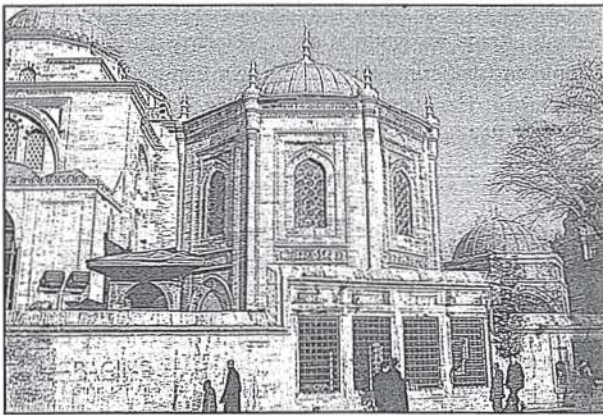
İsmail ORMAN
Sanat Tarihçisi

Şehzade Camii haziresinin Belediye Sarayı karşısındaki köşesinde yer alan ve hazireyi, Vezneciler'den Saraçhane'ye giden yoldan ayıran çevre duvarına rağmen yüksek gövdesi ile ilk bakışta kendini hissettiren kubbeli yapı, Osmanlı sadrazamlarından Bosnalı İbrahim Paşa'nın türbesidir. Özellikle çini süslemesi ile dikkati çeken bu yapı hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır¹.

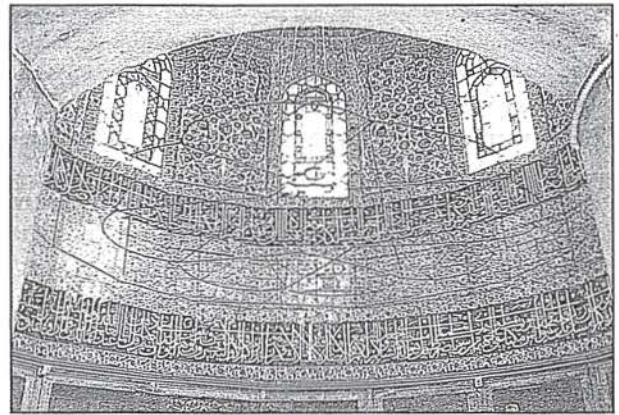
Türbede çocukları ile birlikte yatan Bosnalı İbrahim Paşa, Enderun'da yetişmiş, Yeniçeri Ağası olarak başladığı devlet hizmetinde Safiye Sultan'ın himayesi ile hızla yükselmiştir. 1581'de Şam Valisi iken, III. Murad'ın Safiye Sultan'dan olan kızı Ayşe Sultan'la nişanlanmış ve 1586 yılında da, yüzyılın önemli Sur-ı Hümayun'larından birine vesile olan muhteşem bir düğün² ile evlenerek saraya damat olmuştur. 1587 yılında, nikahında sağdıçlığını yapan Kılıç Ali Paşa'nın vefatı üzerine Kaptan-ı Derya olan İbrahim Paşa, 1595'te III. Mehmed'in tahta çıkışından kısa bir süre sonra sadrazam tayin edilmişse de, daha sonra azledilmiştir. Ancak, 1596 ve son olarak da 1599 yıllarında yeniden bu makama oturan İbrahim Paşa, son sadareti esnasında 'Serdar-ı Ekrem' ünvanı ile çıktığı Avusturya Seferi'nde, Kanije Kalesi'nin fethi gibi imparatorlukta büyük sevinç uyandıran bir başarıya imza attıktan sonra, 1601 yılı temmuz ayının onuncu günü Belgrad yakınlarında vefat etmiştir³. Tarihçilerin, âlicenap ve cömert bir kişi, başarılı bir yönetici ve kumandan olarak tanıttığı İbrahim Paşa'nın İstanbul'a getirilen naaşı, Şehzade Camii haziresine defnedildikten sonra mezarı üzerine türbesi inşa ettirilmiştir⁴.

Dış avlunun batısındaki hazire kapısının üzerinde yer alan inşa kitabesine⁵ göre türbe, Mimarbaşı (Dalgıç) Ahmed Ağa'nın gözetiminde, bina emini Sefer Çavuş tarafından yapılmıştır. Tarih mısrası ebced hesabıyla 1012 sayısını verir. Bundan da, türbenin 1603 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Türbeyi kimin yaptırdığına kaynaklar bir açıklık getirmiyor olsa da, paşanın dul eşi Ayşe Sultan tarafından yaptırılmış olmalıdır. Şehzade Camii'nin kuzeybatı kapısı yanında, İbrahim Paşa'nın ruhu için Ayşe Sultan'ın yaptırmış olduğu çeşmenin⁶, türbe ile aynı tarihte tamamlanmış olması, her ikisinin de aynı program içinde halledilmiş olduğunu düşündürmektedir. Aynı zamanda Bosnalı İbrahim Paşa'nın tek varisi olan ve iyi kalpli ve hayırsever bir sultan⁷ olarak tanınan Ayşe Sultan, şüphesiz, O'na bu hazirede bir türbe yaptırarak güç ve etkinliğe sahipti.

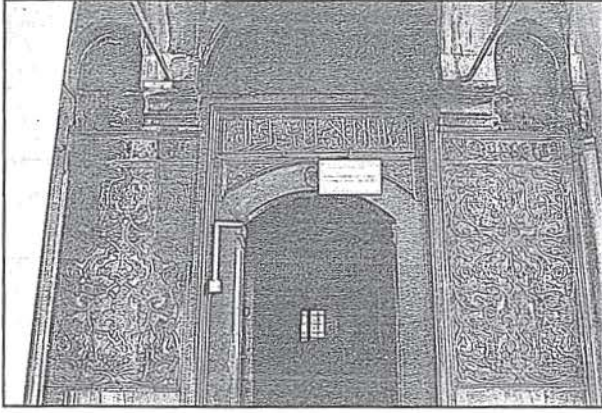
Dışta sekizgen plan şemasına sahip olan türbe, içte, pencere aralarına yerleştirilen nişli yüzeylerle onaltıgene dönüşmekte, ayrıca girişin önünde düz saçaklı bir revak yer almaktadır. Abidevi boyutu, tepeleri alemlerle nihayetlenen köşe sütunçeleri, kat arasında dolanan mermer kartuşlar üzerine işlenmiş ayet kuşağı ile, kütle kompozisyonunda Şehzade Mehmed Türbesi'nden ilham alındığı anlaşılan⁸ türbenin çini süslemesi ise, renk ve desen açısından 16. yüzyılın zenginliğini devam ettir-

Türbenin genel görünüşü

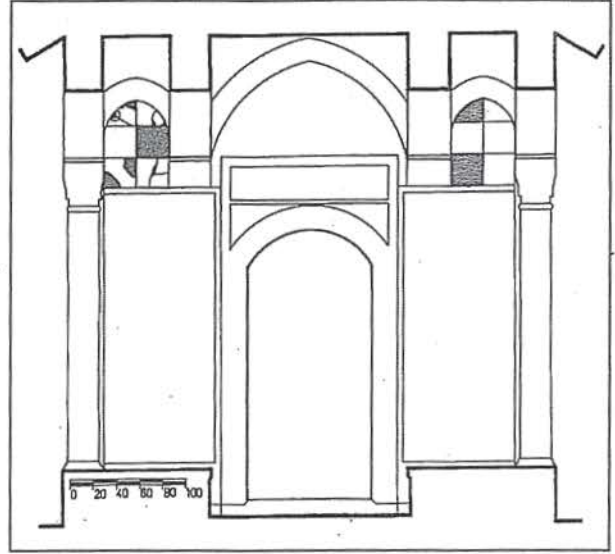
Türbenin içindeki çiniler

Türbe revağındaki çini panoların bulunduğu kemerler

mektedir. Tümüyle bu yapı için tasarlanıp, üretilmiş olan çiniler; alt pencerelerin üzerinde dolanan profilli bisküvilere sahip korniş kuşağı ile başlayıp, *Mülk Sûresi*'nin⁹ tamamını ihtiva eden iki sıra ayet kuşağı ve arasında on kollu yıldızlardan gelişen geometrik örgülü kuşak ile kat aralarını değerlendirmekte, ayrıca üst pencerelere çerçeve teşkil eden panolar ve bunların aralarında yer alan bitkisel süslemeli panolarla birlikte kubbe eteğine kadar iç duvarları kaplamaktadır. Alt pencerelerin aralarındaki nişlerin içleri de çini kaplanmış olduğu gibi, bazı pencerelerin içlerinin de yer yer çini kaplanmış olduğu görülmektedir. Ayrıca, ilgi çekici bir uygulama da, süpürgelik seviyesinde yer alan çini kuşakta, kökten çıkan çiçek demetlerinin kullanılmış olmasıdır¹⁰. Bir diğer ilgi çekici husus üst pencerelerin arasında yer alan panolarda görülür. Bu panoları en dışta sınırlayan çerçeve ile köşelikleri rumi dolgulu dekoratif kemer, üzeri zencirek örgüleri ile bezeli olarak rölyef halinde işlenmiştir. Ayrıca, paşanın oğlu ile kızına ait mermer lahitlerin üzerindeki, zamanın kumaşlarını anımsatan bezemeler, taş üzerine kalemış bezemelerin önemli örnekleri arasındadır¹¹.

Asıl konuyu teşkil eden panolar, karolar halinde Şehzade Mehmed Türbesi'nde durmakta iken, yapılan bir çini onarımında bu yapıya ait olmadıkları anlaşıncı, İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü'nün deposuna taşınmış; hangi yapıya ait oldukları bilinmediği için envanter kayıtları da yapılmamıştır. Bu müzeye bağlı çinili türbelerde yapmış olduğum envanter çalışması esnasında, eksik de olsa iki ayrı pano oluşturan bu çinilerin, Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi revakında, kapının her iki yanında yer alan sekilerle yükseltilmiş bölümlerdeki; kabartma olarak, rumi ve palmetlerle bezenmiş mermer panoların üstlerindeki kemerlerin içlerini kapladıklarını tesbit ettim. Muhtemelen bir hırsızlık teşebbüsü sonrasında ele geçirilen panolar; Şehzade Mehmed Türbesi'nde bir dolaba konmuş, ama herhangi bir kayıt tutul-

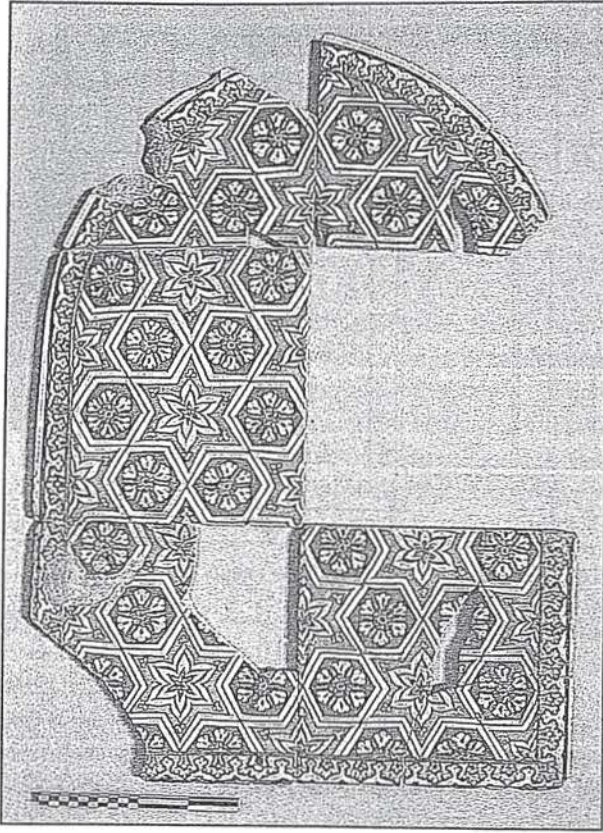

Türbedeki çini panoların revaktaki özgün konumlarını gösteren cephe çizimi

madığı için bu türbeye ait çinilerle karışmıştır.

Bu küçük kemerlerin içlerine göre tasarlanmış olan panolardan sağdaki; 54 x 76 cm., soldaki ise 54.5 x 75 cm. ebadındadır. Birbirinin eşi olmakla birlikte panoların boyutlarındaki bu tutarsızlık, kemerlerin içine yerleştirebilmek için denenen yöntemlerden kaynaklanmaktadır. Panoları, farklı genişliklerdeki kemerlerin içine yerleştirebilmek için kenarlarından farklı ölçülerde tıraşlanmış; boy farklılığı ise alt sıraları oluşturan karoların, desen sürekliliğini bozmasına rağmen farklı panolarda kullanılmasını gerektirmiştir. Kemer kavisine göre şekillenen üst kısımdaki iki üçgen karo ile birlikte, toplam altı karodan oluşan panolardan soldakinin orta sırasından bir karosu eksik olup, ayrıca alt ve üst sıralardaki karolarda da zorlamadan kaynaklanan kırılmalar ve eksiklikler oluşmuştur. Buna göre daha sağlam durumda olan sağ panoda ise, sol tarafın alt ve üst sıraları eksiktir. Panolar sıraltı tekniği ile yapılmış olup; saydam sır altında, temiz beyaz astar üzerine siyah renkli konturlarla desen uygulanmış, lacivert, mavi, firuze, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Ancak, desenin işlenişinde türbe içindeki geometrik kuşaktaki yetkinliğe ulaşamadığı gibi, renklerde de yer yer taşmalar ve bozulmalar görülmektedir.

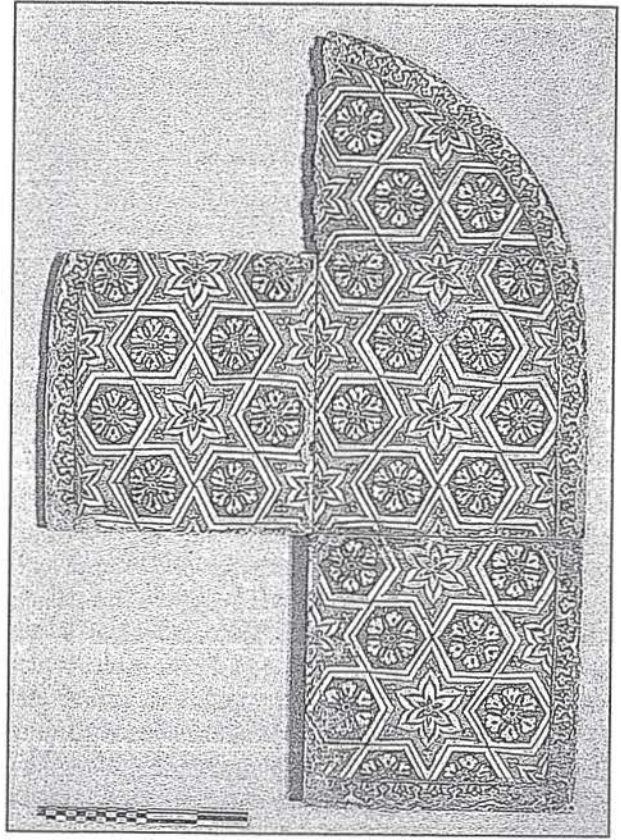
Panolarda ana kompozisyon; kırmızı-beyaz renkli bantlarla taksim edilmiş, kaydırmalı olarak yerleştirilmiş altı kollu yıldızlar ve bunların kolları arasındaki altıgenlerden müteşekkil geometrik örgüden oluşmaktadır. Ayrıca, bundan kırmızı renkli bir bant ile ayrılan beyaz zemin üzerine, lacivert renkli stilize lotus yapraklarından oluşan ve en dışta yeşil renkli bir bant ile sınırlanan bir

Solda olması gereken çini pario

bordür kuşağı, kompozisyona çerçeve teşkil etmektedir. Kompozisyonda yıldızların içleri; firuze zemin üzerine, içten dışa kırmızı, beyaz ve lacivert renkli katmerli yaprakları olan stilize çiçeklerle bezenmiş, ayrıca her yaprağın ucuna kırmızı göbekli beyaz tomurcuklar işlenmiştir. Altıgenlerin içleri ise; lacivert zemin üzerine, taç yaprakları beyaz, katmerleri yeşil renkle işlenmiş kırmızı göbekli gülçelerle bezenmiştir.

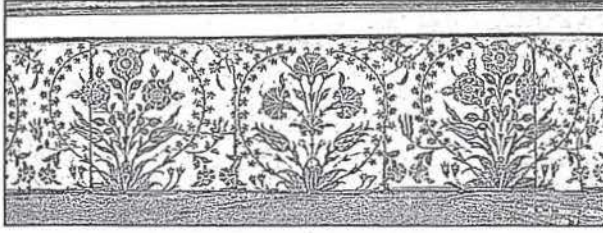
Kompozisyonun esasını teşkil eden altı kollu yıldız şekli, Tevrat'taki Hazreti Süleyman'ın simgesi olduğu için halk arasında "mühr-i Süleyman" olarak bilinmekle birlikte, babası Hazreti Davud'dan dolayı "Davud yıldızı" olarak da adlandırılır¹². Şüphesiz, şeklin Türk süslemesindeki anlamı Yahudi inancına dayanmamaktadır. Zira, kolaylıkla yüklenebildikleri dinî ve felsefî anlamlar ile tarih boyunca hemen her kültürde önemli bir yer tutmuş olan geometrik şekiller, tasvir yasağı getiren İslâm inanışı ile sıkışıkya örtüşmüştür. Önceki kültürlerle ait bir çoğu gibi, yeryüzü iktidarının ilk timsali sayılan ve aynı zamanda ateşe, suya ve hayvanlara hükmetme yetilerine de sahip olan Hazreti Süleyman'ın mührü de¹³ yeniden yorumlanmış ve diğerleri gibi Emevîler'den itibaren İslâm süsleme sanatlarının repertuarına girmiştir. Türk süsleme sanatlarındaki anlamını bu yol ile kazanan

Sağda olması gereken çini pano

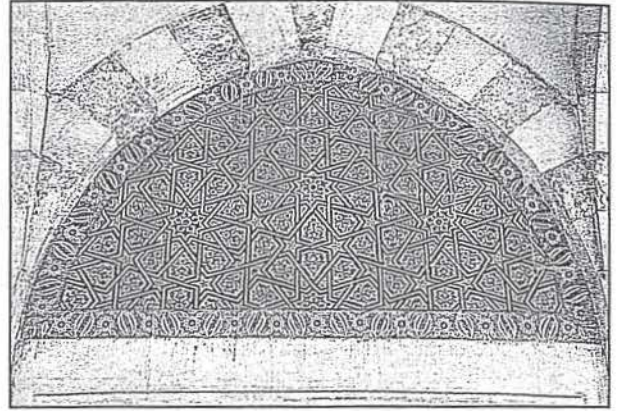
mühr-i Süleyman, maddi güç ve iktidarı sembolize ettiği gibi, halk arasında mührün gücüne olan inanç nedeniyle, kimi zaman manevi güç ve devamlılık simgesi, kimi zaman da bir tılsım olarak karşımıza çıkan, sevilerek kullanılmış bir şekildir.

İslâm süsleme sanatlarında başlıca anlatım biçimlerinden birini oluşturan geometrik şekillerin belirgin, sürekli ve tutarlı bir süsleme unsuru olarak mimariye katılması, Karahanlılar ve onu izleyen Büyük Selçuklular zamanında gerçekleşmiş¹⁴, doğrudan bu geleneğe bağlanan Anadolu-Selçuklu süslemesinde ise yepyeni ilhamlarla biçimlenen geometrik örgülerle, taş ve ahşap malzeme üzerinde sıklıkla karşılaşıldığı gibi, mozaik tekniği ile oluşturulmuş oldukça karmaşık sistemlerle zengin çini dekorasyonları sergilemiştir¹⁵. Osmanlı süslemesinde de taş, maden ve ahşap malzeme üzerinde sıklıkla karşımıza çıkan geometrik örgüler, çini sanatında mozaik ve renkli sır tekniği ile 15. yüzyılın ilk yarısında Bursa ve Edirne'deki eserlerde yoğun olarak kullanılmıştır¹⁶. Bu yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da inşa edilen, Çinili Köşk¹⁷ ve Mahmud Paşa Türbesi'nin¹⁸ mozaik çini kaplamaları da bu geleneğe bağlanmakla birlikte, Horasan'lı çini ustaları tarafından yapıldığı bilinmektedir¹⁹. 16. yüzyılda ise, natüralist üslubun geliş-

Türbenin süpürgelik seviyesindeki çiniler

mesine bağlı olarak etkinliğini giderek yitiren geometrik örgüler, renkli sır tekniği ile 1522 tarihli Yavuz Sultan Selim Türbesi'nde ve son olarak da, 1544 yılına tarihlenen Şehzade Mehmed Türbesi'nde²⁰ karşımıza çıkar. Yüzyılın ikinci yarısına egemen olan sıraltı tekniğinde ise nadiren görülür²¹. 1577'de tamamlanan II. Selim Türbesi'nin revakındaki kemer içlerini kaplayan çini panolardaki, çiçek motifleri ile zenginleştirilmiş on kollu yıldızdan gelişen geometrik örgü, türbelerde karşımıza çıkan sıraltı tekniği ile oluşturulmuş ilk örnektir²². En yoğun olarak kullanıldığı Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi, ikinci ve son örnek olması yanında, tanıtılan panoların kullanıldığı yer göz önüne alınınca, aralarındaki ilişki daha belirgin hale gelecektir. Bunlar hiç şüphesiz, klasik döneme ait bir çok yapıda karşımıza çıkan, alt pencere-

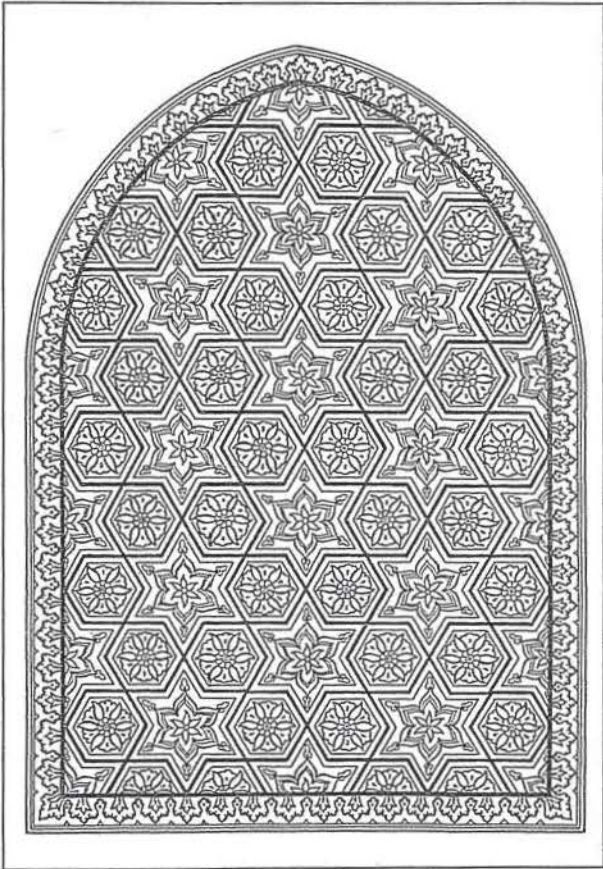
II. Selim Türbesi revağında yer alan kemer içi panolarından biri

lerin üzerindeki kemerleri örten geometrik örgülü, ajurlu mermer alınlıklarla aynı fikri yansıtmaktadır. Bilhassa, aynı geometrik örgünün Vezneciler'deki Kuyucu Murad Paşa Sebili'nin ajurlu mermer alınlıklarında karşımıza çıkması, bu tesbiti desteklemektedir. Bununla birlikte, Anadolu-Selçuklu çini süslemesinde sıklıkla karşımıza çıkan, kapı ve pencere alınlıklarındaki mozaik çini kaplamaları da anımsamamak olanaksızdır²³.

Bu çalışmada, daha önce varlığı bilinmeyen bu çini panoları, süsleme prensipleri, tekniği ve desen özellikleriyle tanıtılarak, Türk süsleme sanatı içinde belirli bir yere oturtmaya çalıştım. Ancak, bu çini panolar, türbenin dışında kullanılmış olması itibarıyla bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Öyle ki, çok az sayıdaki çinili ricâl türbesinde karşılaşılmayan türbe dışında çini kullanımı, ilk bakışta hanedan türbelerine özgü bir özellik gibi görünmektedir. Dahası, bulunduğu yer, mimari özellikleri ve iç mekanın zengin çini süslemesi gibi özellikleri ile de ricâl türbelerinde tesbit edilebilen özelliklerin dışına çıkan Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi, bu panoların varlığı ile emsallerinden tamamen farklı bir konuma ulaşmaktadır. Söz konusu farklılıkların türbe mimarisi içinde irdelenmesi, Türk mimarisinde bu yapı türü özelinde, hiyerarşik statünün belirlediği bazı davranış kalıplarının varlığını ortaya koyduğu gibi, bu kalıpların dışına çıkılmasında ne gibi faktörlerin etkili olabileceğini göstermesi açısından da önemli bir yere sahip olup, hazırlamakta olduğum bir başka çalışmanın konusunu teşkil etmektedir.

NOTLAR

(1) Bunlar çalışmalar arasında, yapıyı Türk mimarisinin gelişim çizgisi içinde ele alan; Tülin Uzel, *Şehzade Camii Türbeleri*, İ.Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi, İstanbul 1961; Tülay Tuncer, *Mimar Sinan'ın Türbe Mimarisi ve Getirdiği Yenilikler*, İ.Ü. Ed. Fak. Sanat Tarihi Kürsü-

Çini panoların desen restitüsyonu

sü, yayımlanmamış lisans tezi, İstanbul 1965; İ. Günay Paksoy, **İstanbul Ricâl Türbeleri (1471-1919)**, İ.Ü. Ed. Fak. Yayımlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi, İstanbul 1979; Behçet Ünsal, "İstanbul Türbeleri Üzerinde Stil Araştırması", **Vakıflar Dergisi**, II, (1982), s.77-120; Tahsin Ö. Tahaoğlu, **İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi**, İ.Ü. Sos. Bil. Ens. Yayımlanmamış Sanat Tarihi Doktora Tezi, İstanbul 1988, yer almaktadır.

Yapının süsleme özellikleri üzerine yapılan çalışmalar arasında ise; Dilek Haskök, **İstanbul'da Çinili Türbeler**, İ.Ü. Ed. Fak. Yayımlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi, İstanbul 1965; Gönül Öney, **Türk Çini Sanatı**, İstanbul 1978; Şerare Yetkin, "Boyalı İki Mermer Lahit ve Osmanlı Süsleme Sanatındaki Yeri", **İlgi**, 43, İstanbul 1985, s. 24-26, bulunmaktadır.

Ayrıca, Haluk Şehsuvaroğlu, **Asırlar Boyunca İstanbul**, İstanbul 1959; Godfrey Goodwin, **A History of Ottoman Architecture**, London 1971; Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, I-II, 3. Baskı, Ankara 1997, eserlerinde genel bilgilerle yapıyı tanıtmaktadır. Bunlardan başka; Adnan Giz, "Şehzadebaşı Türbeleri", **Tarih Dünyası**, 4/6, 1950, s.161; Belgin Demirsar, "İbrahim Paşa Türbesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, c.4, İstanbul 1994, s.130-1 makaleleri bulunmaktadır.

(2) Metin And, "İstanbul'daki Önemli Sur-ı Hümayunlar", **İstanbul Ansiklopedisi**, c.7, İstanbul 1994, s. 72. Ayrıca; Nurhan Atasoy, **İbrahim Paşa Sarayı**, İstanbul 1972, s. 27, vd. evlilik bağı ile Bosnalı İbrahim Paşa'ya geçen bu sarayda yapılan düğün hakkında bilgi vermektedir.

(3) İsmet Parmaksızoğlu, "İbrahim Paşa", **İslam Ansiklopedisi**, c. 5/2, (1968) s. 917

(4) Türbenin bulunduğu Şehzade Camii haziresinde inşa edilen, 1561 tarihli Rüstem Paşa Türbesi'nden sonra ikinci ricâl türbesidir. Kontamlarının yanı sıra, her iki türbede de tesbit edilen mimari ve süsleme özellikleri, bu iki türbenin ayrıcalıklı bir durumu olduğunu göstermektedir. Bu caminin avlusunda 1611 yılı civarında inşa edilen, benzer özelliklere sahip, ancak çini süslemesinin tamamlanmadığı anlaşılan Destarî Mustafa Paşa Türbesi ise, buradaki türbelerin bir ayrıcalığa sahip olduğuna işaret etmektedir.

(5) "Kıldı İbrahim Paşa mülk-i faniden güzere
Alem-i ukbâda olsun menzili dar'üs-selâm
Göçtü onuncu gününde çün Muharrem ayının
Ana yâr olsun şehid-i Kerbelâ rûz-i kıyâm
Türbesin yaptı Sefer Çavuş idub bezli himem
Eyledi Mimarbaşı Ahmet Ağa ihtimam
Rihletine Haşimi dâi didi tarih anın
İde İbrahim Paşa'ya Adn-i âlây-ı makâm"
Dört beyitlik kitabenin ilk beyti; Hüseyin Ayvansarayî, **Vefeyat-ı Selatin ve Meşahir-i Ricâl**, İstanbul 1978, s. 351'den, diğer üç beyti ise; Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, c. I, İstanbul 1997, s. 140'dan alınmıştır.

(6) Ziya Nur Sezen, "Ayşe Sultan Çeşmesi", **İstanbul Ansik-**

lopedisi, c.1, İstanbul 1993, s.489-90

(7) M. Çağatay Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, Ankara 1992, s. 45

(8) Karşılaştırma için bakın; Tülin Uzel, **Şehzade Camii Türbeleri**, İ.Ü. Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü Yayımlanmamış Lisans Tezi, İstanbul 1961. Ayrıca, Behçet Ünsal, "İstanbul Türbeleri Üzerinde Stil Araştırması", **Vakıflar Dergisi**, II, Ankara 1982, s.86'da, "Mimarbaşı bütünüyle Şehzadebaşı Türbeleri nizamını gütmüş" diyerek aradaki benzerliğe dikkat çekmektedir. Bu dönemde, özellikle inşa faaliyetlerinde belirli sınırlara riayet etmek mecburiyetinde olan ricâl için yapılan bir türbede, yanbaşıdaki Şehzade Mehmed Türbesi'nden örnek alınmış olması ilginçtir.

(9) Kur'an; cüz 29, sûre 67. Tebâreke olarak da adlandırılan sûrede, hayatın ve ölümün hangi insanların daha erdemli olduklarını belirlemek için yaratıldığı, inkarcıların ahirette nasıl acıklı durumlara düşecekleri ve her şeyin Allah'ın gücü ile var olduğu anlatılmaktadır.

(10) 16. yüzyılda süpürgelik seviyesinde taş izlenimi verilmiş çinilerin kullanımı neredeyse karakteristik hale gelmişken, ilk kez 1592 yılına tarihlenen Takkeci İbrahim Ağa Camii'nde, bir vazodan çıkan çiçeklerle bezenmiş çinilerin süpürgelik seviyesinde kullanıldığı görülür. Aynı uygulamayla, III. Mehmed'in 1608 yılında tamamlanan türbesinde de karşılaşmaktayız.

(11) Geniş bilgi için; Şerare Yetkin, "Boyalı İki Mermer Lahit ve Osmanlı Süsleme Sanatındaki Yeri", **İlgi**, 43, s. 24-26

(12) M. Zeki Kuşoğlu, "Türk Sanatında Mühr-i Süleyman" **İlgi**, 61, İstanbul 1990, s. 34

(13) Şeklin başka kültürlerdeki anlamları için bak; J. Chevalier-A. Gheerbrant, **Dictionnaire Des Symboles**, (10.Baskı) Paris 1989. pp.853.

(14) Selçuk Mülayim, "Selçuklu Süsleme Sanatı", **Selçuklular Çağı, Kültür ve Turizm Bak. yayını, Sanat Eserleri Dizisi**; 1, Ankara 1983, s. 99

(15) Geniş bilgi için; Şerare Yetkin, **Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, 2. Baskı, İstanbul 1986

(16) Yıldız Demiriz, **Osmanlı Mimarisinde Süsleme**, I, **Erken Devir (1300-1453)**, İstanbul, 1979, s. 18-vd.

(17) Semavi Eyice, "Çinili Köşk", **İstanbul Ansiklopedisi**, c.2, İstanbul 1994, s. 517-9

(18) Mahmut Ayaşlıoğlu, "İstanbul'da Mahmut Paşa Türbesi", **Güzel Sanatlar**, 6, (1949), s. 148-158

(19) Faik Kırımlı, "İstanbul Çiniciliği", **Sanat Tarihi Yıllığı**, XI, İstanbul 1981, s.97

(20) A. Süreyya Duruçay, "Şehzade Mehmed Türbesi", **Sanat**, 6, 1977, s.108-113

(21) Nermin Sinemoğlu, "Onaltıncı Yüzyıl Çinilerinde Motif Zenginliği", **Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları**, İstanbul 1996, s.149.

(22) Nermin Sinemoğlu, agm, s.149

(23) Örnekler için bakın; Şerare Yetkin, age, 2. baskı, İstanbul 1986